

**PRÁVNICKÁ
FAKULTA**
Masarykova univerzita

Ochrana spotřebitele

Trestněprávní aspekty ochrany spotřebitele

Struktura přednášky

- Obecná východiska
 - kdy, co a proč při ochraně spotřebitele kriminalizovat
- Okruhy relevantních trestných činů
 - kategorizace, jednotlivé skupiny
- Kriminologické aspekty
 - příčiny, incidence a problematika odhalování

Obecná východiska

- na jedné straně subsidiarita trestní represe
 - soukromoprávní regulace (B2C vztah – dva „soukromníci“)
 - doplněná o regulaci správního práva a práva ŽP
- na druhé straně výrazný veřejný zájem
 - prolínání se zájmy chráněnými trestním zákoníkem
 - práh kriminalizace překračován i některými specifickými aspekty B2C vztahů
 - a zároveň v interkonexi s B2C vztahy „spotřebitelsky nespécifické“ trestné činy

System ochrany spotřebitele

- **Občansko-právní**
 - prevence regulatorní na straně poškozeného
 - kompenzace
- **Správně-právní**
 - prevence regulatorní na straně pachatele i poškozeného
 - prevence individuální na straně pachatele
 - retribuce
- **Trestně-právní**
 - prevence regulatorní i individuální na straně pachatele
 - retribuce a izolace
 - satisfakce

Systém ochrany spotřebitele

- **Důraz na prevenci**
 - primárně - regulatorní prevence (nastavit právní úpravu tak, aby k páčání deliktů nemohlo docházet)
 - sekundárně – individuální prevence (kontroly ČOI, informovanost spotřebitele, pomoc spotřebitelských spolků atd.)
 - terciárně – kompenzace a správně-právní postih
 - kvartérně – trestně-právní postih
- **Pluralita odpovědnostních vztahů**
 - vychází z plurality funkcí
 - kompenzace se realizuje jinak, než represe, atd.

Trestní vs. správněprávní

- § 12 odst. 2 TrZ
 - „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen ve společensky škodlivých případech, ve kterých nepostačí uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“
- Blízké funkce
 - *Ne bis in idem* připadá v úvahu
 - tzv. Engelova kriteria (Engel proti Nizozemí ESLP)
 - systematizace v domácím právu;
 - povaha a závažnost delikt;
 - závažnost sankce a jejích dopadů.

Obecně k zásadě *ne bis in idem*

■ 8 Tdo 397/2012

Zákaz dvojího stíhání a potrestání vyplývající ze zásady „*ne bis in idem*“ v podobě vymezené Úmluvou se tedy uplatní ve čtyřech typově odlišných situacích:

- osobu, jejíž trestní stíhání pro určitý čin již meritorně skončilo, **není možné pro týž čin znovu trestně stíhat a potrestat**, a to bez ohledu na to, zda je v daném činu nově spatřován stejný trestný čin jako v dřívějším trestním řízení nebo jiný trestný čin,
- proti osobě, jejíž trestní stíhání pro určitý čin již meritorně skončilo, **není možné pro týž čin vést přestupkové řízení a postihnout jí za takový čin znovu a tentokrát jej kvalifikovat jako přestupek**, zatímco předtím byl takový čin kvalifikován jako trestný čin,

Obecně k zásadě *ne bis in idem*

■ 8 Tdo 397/2012

- *proti osobě, jejíž přestupkové řízení před příslušným správním orgánem pro určitý čin již skončilo meritorním rozhodnutím, nelze vést další přestupkové řízení pro týž čin a znovu jí za něj postihnout, byť by tento čin byl po právní stránce kvalifikován jako jiný přestupek než v prvním případě,*
- *osobu, jejíž přestupkové řízení pro určitý čin již meritorně skončilo rozhodnutím příslušného správního orgánu, není možné pro týž čin trestně stíhat a odsoudit ji, byť by byl nově tento čin kvalifikován jako trestný čin, zatímco v již skončeném přestupkovém řízení byl kvalifikován jako přestupek.*

Disciplinární delikt vs. trestní delikt

■ 1 Skno 1/2007

Souběh postihů za skutek, který je současně kárným proviněním i trestným činem, řeší § 15 odst. 2 zák. č. 7/2002 Sb. tak, že je možný za předpokladu, že postih v trestním řízení není dostatečný. V takovém případě nemůže jít o porušení uvedené zásady již se zřetelem na odlišné vymezení skutkových podstat trestných činů podvodu a porušování autorských práv [§ 250 odst. 1 a § 152 odst. 1, odst. 2 b) tr. zák.] a skutkové podstaty kárného provinění (§ 87 zák. č. 6/2002 Sb.), jakož i s ohledem na rozdílné důrazy v ochraně zájmů reprezentované postihem při narovnání v trestním řízení a postihem při uložení kárného opatření.[...] [Š]lo v daném případě v rovině trestní odpovědnosti zejména o porušení zájmů soukromých, reprezentovaných normami autorského práva, a jen méně závažnou částí trestního jednání obviněných došlo k porušení obecných zájmů, vyjádřených v zájmu na ochranu vlastnictví. Naproti tomu v rovině kárné odpovědnosti soudce je kárným proviněním dotčen především veřejný (obecný, společenský) zájem, jež je vyjádřen již ve skutkové podstatě kárného provinění[...]

Správní delikt vs. trestní delikt

■ 6 Tdo 1478/2009:

*V případě posuzování povahy a přísnosti sankce, která za správní delikt podle § 30 odst. 1 písm. s) zákona č. 251/2005 Sb. hrozí, tak ustanovení § 30 odst. 2 téhož zákona sice umožňuje uložit pokutu až do výše 1 000 000 Kč, avšak pokuta ve výši řádově statisíců Kč a blízcí se této maximální částce, bude evidentně namíste jen v ojedinělých případech např. rozsáhlejšího, závažnějšího či opakovaného porušování zmíněných předpisů, jehož se mohou dopustit i právnické osoby. Současně není možno pominout, že za předmětný správní delikt **nelze uložit žádný jiný (ani přísnější) druh sankce**, a to třeba ani zákaz činnosti[...].o omezení osobní svobody pak ani nemluvě.*

*Ve srovnání s tím[...].trestní zákoník pak stanoví [...] za takový čin trest odnětí svobody vyšší, a to až na tři léta nebo zákaz činnosti (§ 143 odst. 1 trestního zákoníku). Proto sankci, kterou je možné za daný správní delikt uložit, ani sankci, jež byla obviněnému J. B. správním orgánem uložena – pokuta ve výši 50.000,- Kč, **nelze považovat za „trestní“**.*

Kárný delikt vs. trestní delikt

■ 5 Tdo 587/2014:

*Na základě uvedeného má tak Nejvyšší soud jednoznačně za to, že možnost uložení kázeňského trestu odsouzenému, spočívajícím v celodenním umístění do uzavřeného oddělení až na dobu 20 dnů (srov. § 46 odst. 3 písm. g) zák. č. 169/1999 Sb.), **není natolik závažnou sankcí, aby splňovala třetí engelovské kritérium. Z těchto důvodů není kázeňský postih odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody postihem trestním. Obviněnému D. F. nebyl uložen další trest, pouze se dočasně změnila jeho povaha. Kázeňský trest jen zpřísnil výkon trestu již uloženého, v zásadě zachoval stávající omezení osobní svobody, a tedy nezpůsobil odvolateli podstatnou újmu. S ohledem na všechny shora uvedené důvody tak Nejvyšší soud uzavírá, že dovolatel byl sice postižen pro totožný skutek v řízení kázeňském i trestním, avšak že řízení kázeňské nemělo charakter trestního řízení ve smyslu Úmluvy. Proto v trestním řízení nedošlo k porušení zásady ne bis in idem v neprospěch dovolatele.***

Finančněprávní vs. trestní delikt

■ 15 Tdo 832/2016:

Penále podle § 251 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, uložené v daňovém řízení za nesplnění povinnosti tvrzení pravomocným rozhodnutím správního orgánu, má povahu trestní sankce, byť sui generis, proto je třeba na ně aplikovat také čl. 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Daňové řízení a trestní stíhání pro skutek spočívající v tom, že nesplnění povinnosti tvrzení vykazovalo vedle platebního deliktu, významného v oblasti správního trestání, znaky trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 tr. zákoníku, jsou řízeními o totožném skutku. To platí za situace, že subjekt tohoto trestného činu a daňový subjekt je totožná fyzická osoba (k tomu srov. č. 51/1997 Sb. rozh. tr.).

Pravomocné rozhodnutí, jímž se skončí jedno ze souběžně či postupně vedeného daňového a trestního řízení, která jsou řízeními trestněprávní povahy ve smyslu tzv. Engel kritérií, nevytváří překážku věci rozhodnuté s účinky ne bis in idem, je-li mezi daňovým řízením a trestním řízením nejen dostatečně úzká věcná souvislost, ale současně i souvislost časová (viz rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci A a B proti Norsku, č. 24130/11 a č. 29758/11, ze dne 15. 11. 2016, body 132. a 134.).

Finančněprávní vs. trestní delikt

15 Tdo 832/2016:

*K významným faktorům pro určení, zda existuje dostatečná úzká věcná souvislost, patří: **zda obě samostatná řízení sledují vzájemně se doplňující cíl, a tedy zda se týkají, nikoli pouze in abstracto, ale zároveň in concreto, různých aspektů daného protiprávního jednání; zda je kombinace daných řízení předvídatelným důsledkem téhož jednání, a to jak právně, tak fakticky; zda jsou příslušná řízení vedena takovým způsobem, kterým se v maximální možné míře zabrání opakování při shromažďování i hodnocení důkazů, zejména prostřednictvím odpovídající vzájemné součinnosti mezi jednotlivými příslušnými orgány, díky které se prokázané skutkové okolnosti využijí i v druhém řízení; a především, zda je sankce uložená v řízení, které bylo skončeno jako první, zohledněna v řízení, které je skončeno jako poslední, s cílem zamezit, aby byl dotčený jedinec v konečném důsledku vystaven nadměrné zátěži. Znamená to, že v rámci individualizace stanovení trestní sankce je třeba vzít v úvahu sankci ukládanou v daňovém řízení a její úhradu. Soud proto musí při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlídnout k pravomocnému rozhodnutí finančního úřadu o povinnosti uhradit penále z doměřené daně a v odůvodnění rozhodnutí vysvětlit, jak byla tato okolnost zohledněna.***

Časová souvislost musí být dostatečně těsná, aby dotčené osobě poskytla ochranu před nejistotou, průtahy a prodlužováním řízení. Čím je spojitost v čase slabší, tím větší nároky je třeba klást na objasnění a odůvodnění průtahů ve vedení řízení, za které může stát nést odpovědnost.

Trestní vs. občanskoprávní

- § 12 odst. 2 TrZ
 - „Trestní odpovědnost pachatele a **trestněprávní** důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen ve společensky škodlivých případech, ve kterých nepostačí uplatnění odpovědnosti **podle jiného právního předpisu.**“
- § 1 odst. 1 věta druhá OZ
 - „Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“
- Různé funkce, vzájemná komplementarita
 - „nepřekáží si“
 - uplatnění soukromoprávního nároku v adhezním řízení

Ne bis in idem tr. a civ. deliktů?

- § 40 odst. 4 věta druhá AZ:

*Výše bezdůvodného obohacení vzniklého na straně toho, kdo neoprávněně nakládal s dílem, aniž by k tomu získal potřebnou licenci, činí **dvojnásobek odměny**, která by byla za získání takové licence obvyklá v době neoprávněného nakládání s dílem.*

- § 3004 odst. 2 OZ

*Bylo-li bezdůvodné obohacení nabyto **zásahem do přirozeného práva člověka** chráněného ustanoveními první části tohoto zákona, může ochuzený požadovat za neoprávněné nakládání s hodnotami týkajícími se jeho osobnosti namísto plnění podle odstavce 1 **dvojnásobek odměny obvyklé za udělení souhlasu** s takovým nakládáním. Je-li pro to spravedlivý důvod, může soud rozsah plnění **přiměřeně zvýšit**.*

Ne bis in idem tr. a civ. deliktů?

- § 2957 NOZ:

*Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné. Jimi jsou **úmyslné** způsobení újmy, zvláště pak způsobení újmy **s použitím lsti, pohrůžky, zneužitím závislosti** poškozeného na škůdci, násobením účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost, nebo v důsledku diskriminace poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobně závažné důvody. Vezme se rovněž v úvahu obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala.*

Relevantní spotřebitelské chráněné zájmy dle trestního zákoníku

- život, zdraví
 - bezpečnost výrobků, ochrana před nekvalifikovanými léčiteli atd.
- svoboda
 - ochrana před intenzivním nátlakem při uzavírání smluv
- majetek
 - ochrana před podvodnými jednáními, zpronevěrou investic atd.
- hospodářské zájmy
 - spíše kolektivní ekonomický rozměr, spotřebitel jako účastník ekonomického života

Dle „spotřebitelské specifičnosti“

- TČ chrání výlučně spotřebitele
 - jediný - poškozování spotřebitele § 253 TrZ
 - ochrana korektního ekonomického styku v B2C vztazích, zprostředkovaně i ochrana majetku spotřebitelů
- TČ chrání pravidelně spotřebitele
 - ochrana spotřebitele významným, ale nevýlučným faktorem
 - porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže § 248 TrZ, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty § 156, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti § 157
- TČ chrání nespecificky i spotřebitele
 - spotřebitel jen jedním z mnoha možných poškozených
 - např. podvod § 209, zpronevěra § 206, vydírání § 175, útisk § 177, porušování domovní svobody § 178...

TČ chránící výlučně spotřebitele

- jediný – poškozování spotřebitele dle § 253 TrZ
 - ochrana korektního ekonomického styku v B2C vztazích, zprostředkovaně i ochrana majetku spotřebitelů
 - zvláštní podoba podvodu (souběh vyloučen)
- Práh kriminalizace
 - úmysl
 - uvádění v omyl
 - škoda nikoliv nepatrná (alespoň 5.000,- Kč)
 - poškozený je spotřebitel

TČ chránící pravidelně spotřebitele

- ochrana spotřebitele významným, ale nevýlučným faktorem
 - chrání kromě spotřebitele specificky i jiný okruh poškozených (např. soutěžitele)
 - příp. status spotřebitele nerozhoduje, ale jeho ochrana byla významným trestně-politickým důvodem kriminalizace
- chrání různé zájmy
 - TČ proti životu a zdraví, TČ hospodářské
 - porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže dle § 248 TrZ, provozování nepoctivých sázek a her dle § 213 TrZ, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty dle § 156 TrZ, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti dle § 157 TrZ

TČ chránící spotřebitele nespecificky

- status spotřebitele je irelevantní, nerozhodný
 - ani právně, ani trestně-politicky
 - spotřebitel jen jedním z mnoha možných poškozených
- pro trestní právo typické
 - obecné formulace umožňují postihnout i nepředvídatelná jednání
 - typicky trestné činy proti životu a zdraví
- nejširší množina
 - např. těžké ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147 TrZ, podvod dle § 209 TrZ, zpronevěra dle § 206 TrZ, vydírání dle § 175 TrZ, útisk dle § 177 TrZ, porušování domovní svobody dle § 178 TrZ, omezování osobní svobody dle § 171 TrZ, neoprávněné nakládání s osobními údaji dle § 180 TrZ

Spotřebitel v trestním řízení

- žádná zvláštní práva či povinnosti
 - neexistuje zde obdoba hromadných litigací § 83 odst. 2 písm. b) o.s.ř.
- spotřebitel může mít postavení poškozeného, oběti či svědka
- svědek – nositel důkazu
 - přispívá k objasnění trestné činnosti
 - nejen vlastní svědecká výpověď, ale i případná identifikace dalších možných důkazů
 - musí vypovídat pravdu a nic nezamlčovat, jinak mu hrozí trestní stíhání pro křivé obvinění (§ 345 TrZ) nebo křivou výpověď (§ 346 TrZ)

Spotřebitel jako poškozený

- dle § 43 odst. 1 TŘ:
 - *Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.*
- dle § 43 odst. 2 TŘ se však:
 - *za poškozeného nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*
- zejména právo:
 - zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit, ale i právo se postavení poškozeného vzdát

Nárok poškozeného v tr. řízení

- adhezní řízení – právo poškozeného navrhnout,
 - aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích jeho nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání BO; lze žádat i úrok z prodlení
 - bez soudního poplatku
 - nutno přihlásit nejpozději do zahájení dokazování v hl. líčení
- následky
 - stavění běhu promlčecí lhůty
 - důkazy obstarávají samy OČTŘ
 - soud nikdy nemůže zamítnout, nevyhoví-li, odkáže do řízení ve věcech občanskoprávních
 - využitelnost důkazů i v případném civilním řízení

Spotřebitel jako oběť

- spotřebitel jako oběť
 - dle § 2 odst. 2 ZOTČ: *„Fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil“* a dle odst. 3 *„Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.*

Zvlášť zranitelná oběť

- dle § 2 odst. 4 ZOTČ
- „Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je **vysokého věku** nebo je **postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem** nebo **smyslovým poškozením**, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby **bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti** ve srovnání s jejími ostatními členy

■ ...

Kriminologické aspekty

- data obtížně dostupná
 - spotřebitelský status nepatří mezi shromažďované údaje
 - jediný výlučně „spotřebitelský“ čin (§ 253 TrZ)
- statistika § 253 TrZ za rok 2016
 - 1 registrovaný TČ (v roce 2014 0, v roce 2015 1)
 - 1 odsouzený TČ (v roce 2014 0, v roce 2015 4)
- příčiny?
 - nepáchá se?
 - páchá se, ale neoznamuje se?
 - páchá se, neoznamuje se a ani se nepátrá?
 - statistiky registrují i odložené věci

Kriminologické aspekty - hypotézy

- vysoká míra latence
- nízký zájem orgánů veřejné moci
- nedostatečná spolupráce inspekčních orgánů s orgány činnými v trestním řízení

Vysoká míra latence – důvody hypotézy

- egoobranné mechanismy zabraňují ohlášení
- poškozeným chybí informace a právní pomoc
- nízká důvěra ve vymahatelnost práva

Egoobranné mechanismy zabraňující ohlášení

- racionalizace
 - Vždyť jsem tu sadu nožů stejně potřeboval!
- relativizace
 - A vážně mě oklamali? Nejsou takové podmínky dnes normální?
- marginalizace
 - Co je na mě nějakých pár stovek?!
- autoakuzace
 - Naletěl jsem, sám si za to můžu, tak ať trpím.
- negociace
 - Radši přijdu o peníze, než abych měl u policajtů ostudu.

Absence kvalifikované pomoci

- pachatelé si záměrně vybírají „slabé cíle“
 - senioři, osoby se sníženou inteligencí, osoby mladé a nezkušené
- nedostatečná osvěta
 - i když poškození ví, že jim bylo ublíženo, neví, jak svůj případ efektivně řešit
- překážky aktivní pomoci zvenčí
 - poškození zpravidla cítí selhání, stydí se a nechtějí se o svém případě rozšiřovat
 - orgány veřejné moci i neziskové subjekty na ochranu spotřebitele se tak o případu ani nedozví

Nedůvěra ve vymahatelnost práva

- obavy z „protřelosti“ pachatele
 - pachatelé jsou protřelí, poškození jsou zpravidla laici
 - obava, že se právní kroky obrátí proti poškozenému (např. trestním oznámením za křivé obvinění, žalobou na ochranu dobrého jména atd.)
- obavy z neunesení důkazního břemene
 - písemné důkazy svědčí proti poškozeným, ti naopak zpravidla důkazy nemají
- obavy z délky a nákladnosti řízení
 - poškození již o peníze přišli, bojí se vynaložit další či ani další nemají
 - představa vleklých sporů s nejistým výsledkem odrazuje

Nezájem orgánů veřejné moci – důvody hypotézy

- obava před nárůstem agendy
 - B2C vztahů je obrovské množství
 - strach z nadužívání až zneužívání trestního řízení
- přesvědčení, že mimotrestní postihy jsou efektivní
 - existence specializovaných inspekčních orgánů
- kvalifikační obtíže
 - neintuitivnost kvalifikace kriminality proti spotřebitelům
 - tradičně vnímáno jako soukromoprávní odvětví
 - nespecifické trestné činy proti spotřebitelům tradičně vnímány bez spotřebitelského aspektu

Nedostatečná spolupráce– důvody hypotézy

- práh kriminalizace minimálně u § 253 TrZ nízký
 - každý, kdo ošidí spotřebitele o více než 5.000,- Kč, a to i v rámci pokračování v trestném činu
 - adhezní řízení pro spotřebitele pohodlné
 - přesto 0 registrovaných činů v roce 2014
- úzká specializace OČTŘ i inspekčních orgánů
 - preference postihu v rámci vlastních pravomocí
 - inspekční orgány zřídka uvažují v trestně-právní dimenzi
 - potenciálně neochota OČTŘ případy přebírat?

Děkuji Vám za pozornost

Dotazy?

